Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 13ης Φεβρουαρίου 2020*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 – Τεκμήριο αθωότητας και δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας – Άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2 – Προϋποθέσεις ερημοδικίας κατά την εθνική νομοθεσία – Μη παράσταση κατηγορουμένων σε ορισμένες συνεδριάσεις του δικαστηρίου για λόγους που είτε εξαρτώνται είτε δεν εξαρτώνται από τη βούλησή τους – Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη»

Στην υπόθεση C-688/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό δικαστήριο ποινικών υποθέσεων, Βουλγαρία) με απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Νοεμβρίου 2018, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατά των

TX,

UW,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Safjan (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen και C. Toader, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Pikamäe

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Inez Fernandes, τις P. Barros da Costa και L. Medeiros καθώς και τον D. Pires,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον R. Troosters και την Y. Marinova,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η βουλγαρική.

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης που κινήθηκε κατά των TX και UW για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 9, 33 έως 37, 44 και 47 της οδηγίας 2016/343:

«(9) Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη.

[…]

(33) Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη αποτελεί μια από τις βασικές αρχές σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων να παρίστανται στη δίκη τους βασίζεται σε αυτό το δικαίωμα και θα πρέπει να κατοχυρώνεται σε όλη την Ένωση.

(34) Εάν, για λόγους πέραν του ελέγχου τους, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι δεν δύνανται να παραστούν στη δίκη τους, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν εντός των χρονικών ορίων που προβλέπει η εθνική νομοθεσία νέα ημερομηνία διεξαγωγής της δίκης.

(35) Το δικαίωμα παράστασης των υπόπτων και των κατηγορουμένων στη δίκη τους δεν είναι απόλυτο. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι θα πρέπει να μπορούν, ρητώς ή σιωπηρώς αλλά κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, να παραιτηθούν από το δικαίωμα αυτό.

(36) Υπό ορισμένες συνθήκες η απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου θα πρέπει να μπορεί να εκδοθεί παρά την απουσία του. Αυτό ενδέχεται να ισχύει όταν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης, αλλά εντούτοις δεν εμφανίζεται. Η ενημέρωση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου σχετικά με τη δίκη θα πρέπει να σημαίνει ότι το εν λόγω πρόσωπο κλητεύθηκε αυτοπροσώπως ή ότι με άλλα μέσα του παρασχέθηκαν επισήμως πληροφορίες για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης κατά τρόπο ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζει για την δίκη. Η πληροφόρηση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου σχετικά με τις συνέπειες της μη παράστασης θα πρέπει ιδίως να σημαίνει πως το πρόσωπο έχει ενημερωθεί ότι η απόφαση μπορεί να εκδοθεί ακόμη και αν δεν εμφανιστεί στη δίκη.

(37) Θα πρέπει επίσης να είναι δυνατό να διεξαχθεί μια δίκη που μπορεί να οδηγήσει σε καταδικαστική ή αθωωτική απόφαση ερήμην του υπόπτου ή κατηγορουμένου εφόσον έχει ενημερωθεί για τη δίκη του και έχει δώσει εντολή σε δικηγόρο, ο οποίος διορίστηκε είτε από το εν λόγω πρόσωπο είτε από το κράτος, να το εκπροσωπήσει στη δίκη και ο δικηγόρος πράγματι εκπροσώπησε τον ύποπτο ή κατηγορούμενο.

[…]

(44) Σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου, τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίζουν επαρκή και αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας σε περίπτωση παραβίασης δικαιώματος που παρέχεται στους πολίτες βάσει του δικαίου της Ένωσης. Ένα αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας, που είναι διαθέσιμο σε περίπτωση παραβίασης οποιουδήποτε από τα δικαιώματα που ορίζονται στην παρούσα οδηγία, θα πρέπει στο μέτρο του δυνατού να έχει ως αποτέλεσμα την επαναφορά του υπόπτου ή κατηγορουμένου στη θέση που θα είχε εάν δεν είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματά του, προκειμένου να διαφυλαχτεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και τα δικαιώματα της υπεράσπισης.

[…]

(47) Η παρούσα οδηγία συνάδει με τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη [των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο εξής: Χάρτης] και την [Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, στο εξής: ΕΣΔΑ], συμπεριλαμβανομένης της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, του δικαιώματος στην ελευθερία και την ασφάλεια, του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, του δικαιώματος στην ακεραιότητα του προσώπου, των δικαιωμάτων του παιδιού, της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρίες, του δικαιώματος αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, του τεκμηρίου αθωότητας και των δικαιωμάτων της υπεράσπισης. Ειδικότερα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), σύμφωνα με το οποίο η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη και σύμφωνα με το οποίο τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.»

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγράφεται «Αντικείμενο», ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες σχετικά με:

α) ορισμένες πτυχές του δικαιώματος στο τεκμήριο αθωότητας κατά την ποινική διαδικασία·

β) το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του κατά την ποινική διαδικασία.»

5 Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του», προβλέπει στις παραγράφους 1 και 2 τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι μια δίκη που μπορεί να οδηγήσει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου μπορεί να διεξαχθεί ερήμην αυτού, υπό τον όρο ότι:

α) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης· ή

β) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο ο οποίος διορίστηκε είτε από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο είτε από το κράτος.»

Το βουλγαρικό δίκαιο

6 Το άρθρο 55, παράγραφος 1, του Nakazatelno-protsesualen kodeks (Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στο εξής: NPK) ορίζει τα εξής:

«Ο κατηγορούμενος έχει τα ακόλουθα δικαιώματα:

[…]

να μετέχει στην ποινική διαδικασία […]».

7 Το άρθρο 94, παράγραφος 1, του NPK προβλέπει τα ακόλουθα:

«Η συμμετοχή συνηγόρου στην ποινική διαδικασία είναι υποχρεωτική εφόσον:

[…]

8. η υπόθεση εκδικάζεται ερήμην του κατηγορουμένου·

[…]».

8 Το άρθρο 247b, παράγραφος 1, του NPK προβλέπει τα ακόλουθα:

«Με παραγγελία του ανακριτή, επιδίδεται στον κατηγορούμενο αντίγραφο της κλήσης του. Με την επίδοση της κλήσης, ο κατηγορούμενος ενημερώνεται για τη διεξαγωγή της προδικασίας και για τα ζητήματα στα οποία αναφέρεται το άρθρο 248, παράγραφος 1, για το δικαίωμά του να παραστεί με συνήγορο ή να ζητήσει να διοριστεί συνήγορος στις περιπτώσεις του άρθρου 94, παράγραφος 1, καθώς και για το γεγονός ότι είναι δυνατό να εκδικαστεί η υπόθεση και να εκδοθεί απόφαση ερήμην του, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 269.»

9 Το άρθρο 269 του NPK έχει ως εξής:

«1) Στις περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος έχει κατηγορηθεί για σοβαρό ποινικό αδίκημα, η παρουσία του στην ακροαματική διαδικασία είναι υποχρεωτική.

2) Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τον κατηγορούμενο να παραστεί ακόμη και σε περιπτώσεις που η παρουσία του κανονικά δεν απαιτείται, εφόσον η εμφάνισή του είναι αναγκαία προκειμένου να διαπιστωθεί η αλήθεια.

3) Αν δεν εμποδίζεται η διαπίστωση της αλήθειας, η υπόθεση μπορεί να εκδικαστεί ερήμην του κατηγορουμένου, σε περίπτωση που αυτός:

[…]

3. κλητευθεί νομότυπα και δεν γνωστοποιήσει αποχρώντες λόγους που να δικαιολογούν τη μη παράσταση, ενώ έχει τηρηθεί η διαδικασία του άρθρου 247b, παράγραφος 1·

[…]».

10 Το άρθρο 423 του NPK ορίζει τα ακόλουθα:

«1) Εντός έξι μηνών από την ημερομηνία κατά την οποία έλαβε γνώση της αμετάκλητης ποινικής καταδίκης ή της διαβίβασης τέτοιας καταδικαστικής αποφάσεως στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας από άλλη χώρα, ο ερήμην καταδικασθείς μπορεί να ζητήσει την επανάληψη της προδικασίας

επικαλούμενος την απουσία του κατά την ποινική διαδικασία. Το αίτημα αυτό γίνεται δεκτό, εκτός από τις περιπτώσεις στις οποίες ο καταδικασθείς διέφυγε μετά την απαγγελία της κατηγορίας στο πλαίσιο της προδικασίας, με αποτέλεσμα να μην έχει καταστεί δυνατό να εφαρμοστεί η διαδικασία του άρθρου 247b, παράγραφος 1, και στις περιπτώσεις στις οποίες, μετά την εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας, ο καταδικασθείς δεν παρέστη στην ακροαματική διαδικασία χωρίς να συντρέχει αποχρών λόγος.

2) Η αίτηση δεν αναστέλλει την εκτέλεση της ποινικής καταδίκης, εκτός εάν το δικαστήριο ορίζει άλλως.

3) Η διαδικασία επανάληψης της προδικασίας περατώνεται αν ο ερήμην καταδικασθείς δεν εμφανιστεί χωρίς να συντρέχει αποχρών λόγος.

[…]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

11 Η Spetsializirana prokuratura (ειδική εισαγγελία, Βουλγαρία) άσκησε ποινική δίωξη κατά δεκατριών ατόμων με την κατηγορία της διεύθυνσης και/ή της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό την τέλεση ανθρωποκτονιών, ληστειών και κλοπών, καθώς και της διάπραξης άλλων εγκλημάτων στο πλαίσιο της εγκληματικής αυτής οργάνωσης. Δύο εκ των ατόμων αυτών είναι οι TX και UW, οι οποίοι κατηγορούνται για συμμετοχή στην εν λόγω εγκληματική οργάνωση, αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή τριών έως δέκα ετών.

12 Οι TX και UW ενημερώθηκαν για τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ήταν δυνατόν να διεξαχθεί η δίκη ερήμην τους, ιδίως σε περίπτωση που δεν εμφανίζονταν χωρίς αποχρώντα λόγο, καθώς και για το γεγονός ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, η οριστική απόφαση επί της ουσίας θα είχε ισχύ δεδικασμένου για εκείνους και δεν θα μπορούσε να προσβληθεί για τον λόγο ότι δεν παρέστησαν αυτοπροσώπως στο ακροατήριο.

13 Σε ένα πρώτο στάδιο, στο πλαίσιο της δίκης των TX και UW ενώπιον του Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικού ποινικού δικαστηρίου, Βουλγαρία) ορίστηκε δικάσιμος επτά φορές. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η συζήτηση της υποθέσεως αναβλήθηκε. Το αιτούν δικαστήριο δεν χρησιμοποίησε κανένα αποδεικτικό μέσο ούτε προχώρησε σε διεξαγωγή αποδείξεων επειδή ορισμένοι από τους κατηγορουμένους δεν παρέστησαν λόγω ασθένειας κατά την ημερομηνία αυτών των συνεδριάσεων. Το αιτούν δικαστήριο ήλεγξε κατά πόσον ο λόγος της μη παράστασης ήταν αληθής, πλην όμως, παρά τις σοβαρές αμφιβολίες του, δεν μπόρεσε να θεμελιώσει ότι οι συγκεκριμένοι κατηγορούμενοι απουσίασαν χωρίς να συντρέχει αποχρών λόγος.

14 Με πράξεις της 19ης και της 26 Απριλίου 2017, το αιτούν δικαστήριο αποφάνθηκε επί της δυνατότητας να διεξαχθεί, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ακροαματική διαδικασία ερήμην των εν λόγω κατηγορουμένων.

15 Ως προς το ζήτημα αυτό, αφενός, διαπίστωσε ότι η αυτοπρόσωπη παρουσία των κατηγορουμένων δεν ήταν απαραίτητη «για να διαπιστωθεί η αλήθεια», κατά την έννοια της σχετικής εθνικής ρύθμισης, όσον αφορά τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες κατηγορούνταν.

16 Αφετέρου, σε σχέση με την εκδίκαση της υπόθεσης της κύριας δίκης ερήμην κάποιου εκ των κατηγορουμένων, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε ότι, βάσει της σχετικής εθνικής ρύθμισης, έπρεπε να εξασφαλιστούν τα ακόλουθα:

– η υποχρεωτική παράσταση του δικηγόρου του ενδιαφερομένου και η πραγματική υπεράσπιση του δεύτερου από τον πρώτο·

– η αποστολή στον ενδιαφερόμενο αντιγράφου των πρακτικών της ακροαματικής διαδικασίας ώστε να μπορεί να λάβει γνώση των αποδεικτικών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν και των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίσθηκαν ερήμην του·

– η δυνατότητα του ενδιαφερομένου να δηλώσει ότι επιθυμεί να διεξαχθούν εκ νέου αποδείξεις παρουσία του·

– το δικαίωμα του ενδιαφερομένου που δεν παρέστη για λόγο ανεξάρτητο της βούλησής του να επαναληφθούν, παρουσία του, οι δικονομικές πράξεις οι οποίες έχουν ήδη διενεργηθεί·

– το δικαίωμα του ενδιαφερομένου που δεν παρέστη από δική του ευθύνη να ζητήσει να επαναληφθούν οι δικονομικές πράξεις οι οποίες έχουν ήδη διενεργηθεί, εφόσον η αυτοπρόσωπη συμμετοχή του στη διεξαγωγή των αποδείξεων είναι αναγκαία για την προάσπιση των συμφερόντων του.

17 Κατά τις δώδεκα συνεδριάσεις που διεξήχθησαν μετά τις πράξεις της 19ης και της 26ης Απριλίου 2017, ορισμένοι από τους κατηγορουμένους δεν παρέστησαν για διάφορους λόγους.

18 Ειδικότερα, ο TX δεν παρέστη στη συνεδρίαση της 16ης Μαΐου 2018 για λόγο ανεξάρτητο της βούλησής του, ήτοι λόγω ασθένειας. Ο UW δεν θέλησε να παραστεί στη συγκεκριμένη συνεδρίαση. Αμφότεροι εκπροσωπήθηκαν από τους πληρεξούσιους δικηγόρους που είχαν οι ίδιοι ορίσει. Αντίγραφο των πρακτικών αυτής της συνεδρίασης εστάλη τόσο στον TX όσο και στον UW προκειμένου να λάβουν γνώση του αποδεικτικού υλικού που εξετάστηκε ερήμην τους.

19 Ο TX και ο UW παρέστησαν στην επόμενη συνεδρίαση, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 30 Μαΐου 2018. Αφού συμβουλεύθηκαν τους συνηγόρους τους, δήλωσαν, αφενός, ότι έλαβαν γνώση των πρακτικών της συνεδρίασης της 16ης Μαΐου 2018 και του αποδεικτικού υλικού που εξετάστηκε ερήμην τους, και, αφετέρου, ότι δεν επιθυμούσαν να μετάσχουν σε νέα διεξαγωγή αποδείξεων. Οι δικονομικές πράξεις που διενεργήθηκαν ερήμην τους δεν επαναλήφθηκαν.

20 Ο TX δεν παρέστη στη συνεδρίαση της 1ης Οκτωβρίου 2018, και πάλι λόγω ασθένειας. Εκπροσωπήθηκε στη συγκεκριμένη συνεδρίαση από δικηγόρο. Ερήμην του TX, το αιτούν δικαστήριο συνέχισε την εξέταση των αποδεικτικών μέσων και, μεταξύ άλλων, εξέτασε τον βασικό μάρτυρα κατηγορίας τον οποίο κλήτευσε η εισαγγελία. Αντίγραφο των πρακτικών αυτής της συνεδρίασης κοινοποιήθηκε στον TX προκειμένου να λάβει γνώση του αποδεικτικού υλικού που εξετάστηκε ερήμην του.

21 Ο TX παρέστη στην επόμενη συνεδρίαση, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 2018. Αφού συμβουλεύθηκε τον συνήγορό του, δήλωσε ότι έλαβε γνώση των πρακτικών της συνεδρίασης της 1ης Οκτωβρίου 2018 και του αποδεικτικού υλικού που εξετάστηκε ερήμην του και ότι επιθυμούσε να μετάσχει αυτοπροσώπως στην εξέταση του βασικού μάρτυρα κατηγορίας. Το αιτούν δικαστήριο έκανε δεκτό το αίτημα αυτό και προχώρησε σε συμπληρωματική εξέταση του εν λόγω μάρτυρα. Ο TX μπόρεσε πράγματι να μετάσχει πλήρως στην εξέταση αυτή και να θέσει όσες ερωτήσεις επιθυμούσε.

22 Ως προς τον UW, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής της ερήμην διαδικασίας κατόπιν της συγκατάθεσης που δίνει ο κατηγορούμενος έχοντας επίγνωση της κατάστασης, η εθνική νομοθεσία προβλέπει ενημέρωση του κατηγορουμένου όσον αφορά τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης, τις συνέπειες της μη παραστάσεώς του καθώς και την υποχρεωτική συμμετοχή δικηγόρου, δηλαδή τις εγγυήσεις οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 8 παράγραφος 2, στοιχεία α′ και β′, της οδηγίας 2016/343.

23 Το εν λόγω δικαστήριο υπογραμμίζει ότι διατηρεί αμφιβολίες κατά πόσον η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 35 της οδηγίας 2016/343, και ότι οι αμφιβολίες αυτές συνδέονται με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να χωρήσει εγκύρως παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη.

24 Ως προς τον TX, ο οποίος δεν παρέστη σε ορισμένες επ' ακροατηρίου συζητήσεις για λόγους ανεξάρτητους της βούλησής της, ήτοι λόγω ασθένειας, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 34 της οδηγίας 2016/343, θα μπορούσε να διαπιστωθεί προσβολή του δικαιώματός του για παράσταση στην ποινική δίκη, στον βαθμό που η απουσία του ήταν δικαιολογημένη. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν όντως συντρέχει περίπτωση τέτοιας προσβολής, λαμβανομένων υπόψη των πράξεων που επαναλήφθηκαν, κατόπιν αιτήματος του TX, αφότου είχαν ολοκληρωθεί οι προαναφερθείσες συνεδριάσεις.

25 Ειδικότερα, όσον αφορά τη συνεδρίαση της 16ης Μαΐου 2018, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η δήλωση του TX ότι δεν ζητεί την επανάληψη των πράξεων που είχαν ήδη διενεργηθεί συνιστά έγκυρη παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του και αν η προβλεπόμενη στην αιτιολογική σκέψη 35 της οδηγίας 2016/343 δυνατότητα του κατηγορουμένου να παραιτηθεί από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του ισχύει και για τις ήδη διενεργηθείσες δικονομικές πράξεις. Όσον αφορά τη συνεδρίαση της 1ης Οκτωβρίου 2018, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η συμπληρωματική εξέταση, παρουσία του TX, του βασικού μάρτυρα κατηγορίας τον οποίο κλήτευσε η εισαγγελία συνιστά επαρκή μέσο, υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 44 της οδηγίας 2016/343.

26 Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι οι δικηγόροι του TX και του UW παρέστησαν σε όλες τις συνεδριάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης.

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό δικαστήριο ποινικών υποθέσεων, Βουλγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το εξής προδικαστικό ερώτημα:

«Προσβάλλεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου για παράσταση στη δίκη σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις 35 και 44, της οδηγίας 2016/343, αν μία από τις συνεδριάσεις του δικαστηρίου στο πλαίσιο ποινικής δίκης έχει διεξαχθεί ερήμην του κατηγορουμένου ενώ εκείνος κλήθηκε νομότυπα, ενημερώθηκε για τις συνέπειες της μη παραστάσεώς του και εκπροσωπήθηκε από συνήγορο της επιλογής του, σε περίπτωση που:

α) η απουσία του οφείλεται σε λόγο κείμενο εντός της σφαίρας επιρροής του (ήτοι αν έχει ο ίδιος αποφασίσει να μη λάβει μέρος στη συγκεκριμένη συνεδρίαση),

β) η απουσία του οφείλεται σε λόγο ανεξάρτητο της βουλήσεώς του (ήτοι ασθένεια), όταν στη συνέχεια ενημερώθηκε για τις διαδικαστικές πράξεις που διεξήχθησαν ερήμην του και, έχοντας επίγνωση της καταστάσεως, αποφάσισε και δήλωσε ότι:

– δεν αμφισβητεί τη νομιμότητα των εν λόγω πράξεων ούτε επιθυμεί την επανάληψή τους παρουσία του προβάλλοντας τη μη εμφάνισή του,

– επιθυμεί να συμμετάσχει στις πράξεις αυτές, το δε δικαστήριο διεξάγει συμπληρωματική εξέταση του ατόμου που ζήτησε ο κατηγορούμενος, παρέχοντας στον τελευταίο το δικαίωμα να συμμετάσχει πλήρως στη διαδικασία;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

28 Με το προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική ρύθμιση που προβλέπει ότι, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως τόσο για τη διεξαγωγή της δίκης του όσο και για τις συνέπειες της μη παράστασής του σε αυτήν και έχει εκπροσωπηθεί από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο τον οποίο διόρισε ο ίδιος, δεν προσβάλλεται το δικαίωμά του να παρίσταται στη δίκη του, σε περίπτωση που:

– ο ίδιος αποφάσισε με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση να μην παραστεί σε μία από τις συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του, ή

– δεν παρέστη σε μία από τις συνεδριάσεις αυτές για λόγο πέραν του ελέγχου του, πλην όμως, κατόπιν της συγκεκριμένης συνεδρίασης, ενημερώθηκε για τις δικονομικές πράξεις οι οποίες διενεργήθηκαν ερήμην του και αποφάσισε, έχοντας επίγνωση της κατάστασης, να δηλώσει είτε ότι δεν θα επικαλούνταν την απουσία του για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα των ως άνω πράξεων είτε ότι επιθυμούσε να μετάσχει στις πράξεις αυτές, με αποτέλεσμα το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να επαναλάβει τις εν λόγω πράξεις, προβαίνοντας ειδικότερα σε συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα, στην οποία ο κατηγορούμενος μπόρεσε πράγματι να μετάσχει πλήρως.

29 Διαπιστώνεται ευθύς εξαρχής ότι σκοπός της οδηγίας 2016/343 είναι, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 και από την αιτιολογική σκέψη 9 της οδηγίας αυτής, να θεσπιστούν κοινοί ελάχιστοι κανόνες για τις ποινικές διαδικασίες σχετικά με ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του [αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 45, και της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, AH κ.λπ. (Τεκμήριο αθωότητας), C-377/18, EU:C:2019:670, σκέψη 38].

30 Επιπλέον, υπενθυμίζεται ότι η προαναφερθείσα οδηγία, λαμβανομένου υπόψη του ότι επιδιώκει ένα ελάχιστο επίπεδο εναρμόνισης, δεν μπορεί να ερμηνεύεται ως πλήρης και εξαντλητική ρύθμιση (πρβλ. διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 8 παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει ότι τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους.

32 Η δε αιτιολογική σκέψη 35 της ίδιας οδηγίας καθιστά σαφές ότι το δικαίωμα του υπόπτου ή κατηγορουμένου να παρίσταται στη δίκη του δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα και ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος θα πρέπει να μπορεί να παραιτηθεί από το δικαίωμά του αυτό ρητώς ή σιωπηρώς, αλλά πάντως με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση.

33 Στο πνεύμα αυτό, το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 ορίζει ότι τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να προβλέπουν ότι μια δίκη που ενδέχεται να καταλήξει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου μπορεί να διεξαχθεί ερήμην του, υπό τον όρο, βάσει του στοιχείου α′ της ως άνω διάταξης, ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης ή, βάσει του στοιχείου β′ της ως άνω διάταξης, ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο ο οποίος είτε ορίστηκε από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο είτε διορίστηκε από το κράτος.

34 Εξάλλου, κατά την αιτιολογική σκέψη 47 της οδηγίας 2016/343, η οδηγία αυτή σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ, περιλαμβανομένων του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, του τεκμηρίου αθωότητας και των δικαιωμάτων άμυνας.

35 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 33 της προαναφερθείσας οδηγίας, το δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων να παρίστανται στη δίκη τους βασίζεται στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, στο οποίο αντιστοιχούν, όπως διευκρινίζεται στις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΕ 2007, C 303, σ. 17), το άρθρο 47, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, και το άρθρο 48 του Χάρτη.

36 Από τη δε νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προκύπτει ότι η διεξαγωγή δημόσιας συνεδρίασης συνιστά θεμελιώδη αρχή την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Η αρχή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία σε ποινικές υποθέσεις, όπου πρέπει γενικώς να υπάρχει ένα πρωτοβάθμιο δικαστήριο το οποίο να ανταποκρίνεται πλήρως στις επιταγές του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και ενώπιον του οποίου ο κατηγορούμενος να μπορεί νομίμως να απαιτήσει «να ακουστεί», να έχει τη δυνατότητα να εκθέσει προφορικώς τους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του, να παρακολουθήσει τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, να εξετάσει και να επανεξετάσει τους μάρτυρες (αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, Jussila κατά Φινλανδίας, CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 40, και της 4ης Μαρτίου 2008, Hüseyin Turan κατά Τουρκίας, CE:ECHR:2008:0304JUD001152902, § 31).

37 Κατά την ως άνω νομολογία, ούτε το γράμμα ούτε το πνεύμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ αποκλείουν την οικειοθελή, είτε ρητή είτε σιωπηρή, παραίτηση από τις εγγυήσεις δίκαιης δίκης. Εντούτοις, η παραίτηση από το δικαίωμα συμμετοχής στην ακροαματική διαδικασία πρέπει να αποδεικνύεται με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση και να συνοδεύεται από ελάχιστες εγγυήσεις ανάλογες προς τη σοβαρότητά της. Επιπλέον, δεν πρέπει να προσκρούει σε κάποιο μείζον δημόσιο συμφέρον (αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 1ης Μαρτίου 2006, Sejdovic κατά Ιταλίας, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 86, και της 13ης Μαρτίου 2018, Vilches Coronado κ.λπ. κατά Ισπανίας, CE:ECHR:2018:0313JUD005551714, § 36).

38 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ασκήθηκαν ποινικές διώξεις κατά πλειόνων ατόμων με την κατηγορία της διεύθυνσης και/ή της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση. Στο αρχικό στάδιο της δίκης τους, οι κατηγορούμενοι ενημερώθηκαν, βάσει της σχετικής εθνικής ρύθμισης, για τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η δίκη αυτή, σε περίπτωση μη παράστασης χωρίς αποχρώντα λόγο, θα μπορούσε να διεξαχθεί ακόμη και ερήμην τους. Εξάλλου, οι δικηγόροι των κατηγορουμένων παρέστησαν σε όλες τις συνεδριάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της δίκης τους.

39 Το προδικαστικό ερώτημα αφορά, πρώτον, την περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος επιλέγει συνειδητά να μην παραστεί σε μία από τις συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του.

40 Ήδη από το γράμμα του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 προκύπτει ότι, σε μια υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, έχουν τηρηθεί οι προϋποθέσεις τόσο του στοιχείου α′ όσο και του στοιχείου β′ της συγκεκριμένης διάταξης.

41 Εξάλλου, από την απόφαση περί παραπομπής συνάγεται ότι η παραίτηση του UW από το δικαίωμά του να λάβει μέρος στην ακροαματική διαδικασία συνοδεύτηκε από ελάχιστες εγγυήσεις ανάλογες προς τη σοβαρότητά της, όπως επίσης και ότι η παραίτηση αυτή δεν προσκρούει σε κάποιο μείζον δημόσιο συμφέρον.

42 Υπό τις ως άνω συνθήκες, διαπιστώνεται ότι το άρθρο 8 παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 επιτρέπει εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στη δίκη του δεν προσβάλλεται όταν αυτός έχει αποφασίσει, με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, να μην παραστεί σε μία από τις συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του, εφόσον έχει ενημερωθεί για τη διεξαγωγή της εν λόγω συνεδρίασης και έχει εκπροσωπηθεί σε αυτήν από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο.

43 Το ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο αφορά, δεύτερον, την περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος δεν μπόρεσε να παραστεί σε συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του για λόγο ανεξάρτητο της βούλησής του, ήτοι λόγω ασθένειας.

44 Κατά την αιτιολογική σκέψη 34 της οδηγίας 2016/343, αν οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι αδυνατούν, για λόγους πέραν του ελέγχου τους, να παραστούν στη δίκη τους, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν, εντός των προθεσμιών που προβλέπει η εθνική νομοθεσία, νέα ημερομηνία διεξαγωγής της δίκης.

45 Το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο, αφενός, σχετικά με την περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος που δεν μπόρεσε να παραστεί, για λόγο ανεξάρτητο της βούλησής του, σε συνεδρίαση διεξαχθείσα στο πλαίσιο της δίκης του δήλωσε, αφού ενημερώθηκε για τις δικονομικές πράξεις οι οποίες διενεργήθηκαν ερήμην του στη διάρκεια της ακροαματικής αυτής διαδικασίας, ότι δεν επρόκειτο να επικαλεσθεί την απουσία του για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα των πράξεων αυτών που διενεργήθηκαν και ότι δεν επιθυμούσε την επανάληψή τους παρουσία του.

46 Στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι μια τέτοια δήλωση μπορεί να θεωρηθεί ως παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης στη σχετική συνεδρίαση, η οποία έχει γίνει με τρόπο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση.

47 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος δήλωσε ότι επιθυμούσε να επαναληφθούν, παρουσία του, οι πράξεις που διενεργήθηκαν ερήμην του, όπερ οδήγησε στη διενέργεια της συμπληρωματικής εξέτασης μάρτυρα στην οποία ο κατηγορούμενος μπόρεσε πράγματι να μετάσχει πλήρως.

48 Στην περίπτωση αυτή, εφόσον ο κατηγορούμενος ζήτησε να επαναληφθούν, παρουσία του, οι δικονομικές πράξεις που διενεργήθηκαν στη διάρκεια συνεδριάσεων στις οποίες δεν είχε μπορέσει να παραστεί και το αίτημά του έγινε δεκτό, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι αυτός δεν παρέστη στη δίκη του.

49 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι επιτρέπει εθνική ρύθμιση που προβλέπει ότι, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως τόσο για τη διεξαγωγή της δίκης του όσο και για τις συνέπειες της μη παράστασής του σε αυτήν και έχει εκπροσωπηθεί από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο τον οποίο διόρισε ο ίδιος, δεν προσβάλλεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στη δίκη του, σε περίπτωση που:

– αποφάσισε ο ίδιος με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση να μην παραστεί σε μία από τις συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του, ή

– δεν παρέστη σε μία από τις συνεδριάσεις αυτές για λόγο πέραν του ελέγχου του, πλην όμως, κατόπιν της συγκεκριμένης συνεδρίασης, ενημερώθηκε για τις δικονομικές πράξεις οι οποίες διενεργήθηκαν ερήμην του και αποφάσισε, έχοντας επίγνωση της κατάστασης, να δηλώσει είτε ότι δεν θα επικαλούνταν την απουσία του για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα των ως άνω πράξεων είτε ότι επιθυμούσε να μετάσχει στις πράξεις αυτές, με αποτέλεσμα το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να επαναλάβει τις εν λόγω πράξεις, προβαίνοντας ειδικότερα σε συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα, στην οποία ο κατηγορούμενος μπόρεσε πράγματι να μετάσχει πλήρως.

Επί των δικαστικών εξόδων

50 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, έχει την έννοια ότι επιτρέπει εθνική ρύθμιση που προβλέπει ότι, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως τόσο για τη διεξαγωγή της δίκης του όσο και για τις συνέπειες της μη παράστασής του σε αυτήν και έχει εκπροσωπηθεί από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο τον οποίο διόρισε ο ίδιος, δεν προσβάλλεται το δικαίωμά του να παρίσταται στη δίκη του, σε περίπτωση που:

— **ο ίδιος αποφάσισε με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση να μην παραστεί σε μία από τις συνεδριάσεις στο πλαίσιο της δίκης του, ή**

— **δεν παρέστη σε μία από τις συνεδριάσεις αυτές για λόγο πέραν του ελέγχου του, πλην όμως, κατόπιν της συγκεκριμένης συνεδρίασης, ενημερώθηκε για τις δικονομικές πράξεις οι οποίες διενεργήθηκαν ερήμην του και αποφάσισε, έχοντας επίγνωση της κατάστασης, να δηλώσει είτε ότι δεν θα επικαλούνταν την απουσία του για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα των ως άνω πράξεων είτε ότι επιθυμούσε να μετάσχει στις πράξεις αυτές, με αποτέλεσμα το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να επαναλάβει τις εν λόγω πράξεις, προβαίνοντας ειδικότερα σε συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα, στην οποία ο κατηγορούμενος μπόρεσε πράγματι να μετάσχει πλήρως.**

(υπογραφές)